

A FALUSI RUHÁZAT ÉS VÁLTOZÁSA

A FÖLDMŰVES NÉP ruházódása életkor, nem és vidékek szerint változó, azonban vannak kialakult öltözési szokások, amelyek általánosoknak tekinthetők.

A város lakó népességtől eltérően a falusi ruházódás nem fejezi ki egyben a társadalmi helyzetet is, tehát a gazda-, napszámos- vagy mezőgazdasági cseléd kategóriájába való tartozást. Ugyanis lényeges eltérések az egyes birtokkategóriákhoz tartozók öltözködésében nem találhatók, a nyomor extrém eseteitől eltekintve, legfeljebb a jó módúak rendelkeznek valamivel nagyobb ruháttal.

Általában nagy a különbség a hétköznapon viselt munkaruha és az ünneplő között, amelyet vasárnapon vagy ünnepélyes alkalmakkor viselnek. Különösen a férfiak munkaruhája sokszor rongyos, agyonfoltozott, gondozatlan, nem kefélik, nem porolják, addig hordják, amíg leszakad a testről. A falusi ember mezei munkát — főként nyáron — legszívesebben ingre vetkőzve végez s ott, ahol szűk posztónadrág a szokásos viselet, munkaidőben kékre festett bő vászonnadrágot hordanak, gyakran munkaköténnyel.

Jó ruhában semmiféle piszkos munkát nem végeznek. A ruhagondozás egyetlen módja a kímélés, a mosáson és vasaláson kívül. Míg a női ruhákat gondosan kikéfélik, kirázzák és összehajtogatva helyezik a szekrénybe, ládába, addig a férfiruhákat csak használat előtt tisztítják. A szövetrouhákat úgyszólván sohasem szellőztetik, innen származik azok jólismert dohos, állott, sokszor kellemetlen szaga.

A férfiak lábbeli viselete télen, ünnepnapon és városbamenéskor a csizma vagy cipő, az asszonyoké néhány kivételtől eltekintve a cipő. Munkába általában mezítláb járnak, munkaidőben a cipőviselést legtöbb vidéken úrhatnámságnak tekintik, ami megszólásra ad alkalmat. Van néhány vidék, ahol gazdaleány és legény lábbeli nélkül ki sem lép a házból. Ez a szokás azonban kiveszőben van.

A fehémeműt a legtöbb helyen otthon varrják, mert majdnem minden családban akad asszony vagy leány, akinek kevés varrótudománya elegendő az egyszerű, dísztelen fehémemű elkészítéséhez. Díszes, kikézimunkázott fehémeműt csak ott hordanak, ahol még élnek a népviselet hagyományai. A szövés-fonás szép szokása pusztulóban van s a legtöbbször a városoktól távolos területeken maradt meg. Különben csak az öregek között akad szövő-fonó asszony, akik

azonban nem fehérmeműt, hanem durvább, mindennapi használatra szükséges ágyneművásznat, törülközőt készítenek.

Ha az egyes korcsoportok ruházódását vizsgáljuk, látjuk, hogy a kisgyermek a legkevésbé ellátott. Ezek ruházata csekély összegbe kerül, mert a felnőttek elhasznált ruháiból készül. Reájuk nem vonatkozik az iskolabajárás kényszerítő parancsszava, templomba is ritkán viszik őket, tehát ruházatukról is alig gondoskodnak, főként anyagi okok miatt. A kisgyermek télen hónapszámra sem mozdul ki a házból, meleg ruha hiányában. Kivétel az egykés vidékek családjainak dédelgetett, agyonkényeztetett egyetlenkéje, akit nemcsak a szükséges ruhaneművel látnak el, de egyenesen fényűzően öltöztetnek a módosabb szülők.

A gyermekek ruházata rendszerint a felnőttek ruhájának kicsinyített mása, egyszerűbb és olcsóbb kivitelben. Az iskolásgyermeknek általában két öltözet ruhájuk van: egy ünnepelő és egy hétköznapi viselő. Az új ruha először mindig ünnepelő, s ha ilyen minőségben elkopott, hétköznapi ruha lesz belőle. Cipőt csak télen és ünnepnapon viselnek — ha van. A földműves-szegénység gyermekeinél gyakran előfordul, hogy lábbelihiány miatt az iskolát sem látogathatják. A gazdasági nyomorúság így már az indulásnál befolyásolja a kis emberpalánták életét és megnehezíti számukra egyéb nélkülözés mellett az életben való boldoguláshoz szükséges ismeretek megszerzését. De a szegénység találékonyra tesz. Gyakran megtörténik, hogy télvíz idején az anya hátán viszi meztlábás gyermekét az iskolába. Hacsak egy pár cipője van a családnak, a gyermekek felváltva járnak iskolába. Vagy újságpapírból, zsákszövetből, rongyokból készült lábbelit, papucsot hordanak, amelyben természetesen átnedvesedik és átfázik a lábuk. Így lesz a lábbelihiány melegágya sok meghűléses betegségnek, amely ellen a nehéz körülmények között élő, legyengült ellenálló-képességű szervezet nehezen tud harcolni.

A falusi tanítók gyakori panasza az iskolásgyermek ruha- és cipőhiányairól indított arra, hogy adatgyűjtést végezzenek 500 falusi népiskolai tanuló ruházati viszonyairól.

Az adatgyűjtés időpontjában, 1935 január hóban, amikor igen hideg időjárás volt, a következő helyzetet találtam:

	Gyermek	Az összes tanuló
Cipő hiánya miatt nem jelent meg az iskolában...	38	7·6 %-a
Papucsot viselt	122	24·5 %-a
Lyukastalpú ócska cipőt viselt	196	38·2 %-a
Tehát nem rendelkezett kielégítő lábbelivel	356	71·2 %-a
Nem rendelkezett télikabáttal vagy meleg nagy-		
kendővel	293	58·6 %-a
Nyári ruháját viselte	341	68·2 %-a
Nem viselt sapkát vagy fejkendőt	224	44·8 %-a

A gyermekek jelenlegi ruhatáráról és fehérmeműkészletéről nem volt pontos adat nyerhető a gyermekektől, mert feleletében mindegyik túl akarta szárnyalni a másikat és megszipítette a valóságot. Néhány dicsekvő gyermek pl. 12—15 ing boldog birtokosának mondta magát.

Minden falukutató tudja pedig, hogy ilyen nagy szám csak a gyermekek vágyálmaiban szerepelhet s nem a valóságban.

Megbízhatóbbak a szülőktől nyert adatok, amelyek szerint:

1 inge volt	49	gyermeknek, az összes tanulók	8·2 %-ának
2 „ „	88	„ „ „ „	17·7 „ „
3 „ „	197	„ „ „ „	39·6 „ „
4 „ „	102	„ „ „ „	20·5 „ „
5 „ „	28	„ „ „ „	5·6 „ „
6 „ „	22	„ „ „ „	4·4 „ „
6-nál több inge volt	14	„ „ „ „	2·8 „ „

A felsőruhák számát külön tüntetjük fel a fiúknál és külön a leányoknál, mert az utóbbiak már az iskoláskorban több ruhát kapnak, részben szokásból, részben a leánykaruhák olcsóbb ára miatt.

210 fiú közül :

1 öltözet felsőruhája volt	76	gyermeknek	36·2 %-ának
2 „ „ „ „	108	„ „	51·5 „ „
3 „ „ „ „	19	„ „	9·0 „ „
3 öltözetnél több felsőruhája volt	7	„ „	3·3 „ „

290 leány közül :

1 öltözet felsőruhája volt	5	leánynak	1·8 %-ának
2 „ „ „ „	26	„ „	8·9 „ „
3 „ „ „ „	47	„ „	16·4 „ „
4 „ „ „ „	58	„ „	20·0 „ „
5 „ „ „ „	123	„ „	42·6 „ „
6 „ „ „ „	20	„ „	6·5 „ „
6 öltözetnél több felsőruhája volt	11	„ „	3·8 „ „

Valóban az adatgyűjtés igazolja azt a tapasztalatot, hogy a leánykák több ruhával rendelkeznek, mint a fiúk.

A férfiak ruházata ott, ahol különleges népviselet nincsen: csizma vagy cipő, testhez álló posztónadrág, egyszerű egyenes kabát, kerek falusi kalap, nyakkendő nélküli ing. Általában két rend ruhájuk van: egy ünneplő és egy hétköznapi viselő. Esetleg még egy-két, munkánál viselt bő vászonnadrág egészíti ki a falusi férfi ruhatárát. Ezek téli öltözetül is szolgálnak, vidékek szerint meleg télikabáttal, subával, bekeccsel vagy szűrrel.

A férfi ruházata általában tartós anyagból készül, hosszú ideig viselhető, így lehetséges, hogy a falusi ember kellő kímélet mellett legénykorától 60—70 éves koráig 7—8 öltözet ruhánál nem igényel többet. Legfeljebb munkanadrágot vásárolnak még külön, miután az gyorsan tönkremegy az állandó használat következtében. A legények persze többet költenek ruházatra, mint az idősebb emberek.

Látjuk tehát, hogy a földművelakosság igényei a gyermek- és a férfiruházkodásban a legszükségesebbekre, sőt még annál is kevesebbre szorítkoznak. Éppen ezért feltűnő az ellentét egyrészt az eladó leányok, a fiatal asszonyok, másrészt a gyermekek, a férfiak s az idősebb asszonyok ruházkodása között minőség, mennyiség és anyagi kiadás szempontjából.

A módos gazda ritkán vásárol több ruhát, mint amennyire szüksége van, ruhavásárlása a tényleges szükséglethez igazodik; a szegény

földművesleány azonban akkor sem akar elmaradni ruházatában a gazdag leány mögött, ha arra egész keresete is rámegegy. És nehezen tehet másképpen, mert a falu közvéleményének nyomása alatt a szegényesen öltözött leányt lenézik, kicsúfolják. A rosszul öltözött leány nehezebben talál férjet. Ezért a falusi család minden erejét megfeszítve igyekszik előteremteni a fiatal leányok részére a szükségesnek vélt ruhákat. Az eladó lányok igyekeznek minél több ruhát szerezni azért is, mert asszonykorukban kevesebbet költhetnek ruházatra. Valóban férjhezmenetelük után évekig nem vásárolnak új ruhát.

A fiatal asszonyok és leányok kényesek ruházataikra, megjelenésükre, otthon azonban munkaruhaként bármilyen viselt ruhát is elhordanak. A 40 éven felüli asszonyok mindig sötétebb színt viselnek, s amikor már az öreg asszonyok közé tartoznak, csak feketeszínű ruhába öltöznek.

A fejkendőviselés általánosnak mondható az asszonyok körében, még ott is, ahol városias öltözködési mód divatos. A kombinés, városi ruhát viselő földművesasszony sem vált meg ettől a jellemző és praktikus ruhadarabtól. Hétköznapon mosókendőt, ünnepen selyemkendőt viselnek.

A nyári ruházat vékony mosóanyagból, a téli ruha szövetből készült. Az ünnepi ruhát sokszor selyemből vagy műselyemből varrják, többé-kevésbé díszesen. Télen vidékek szerint nagykendőt, bekecsket, bőrmellényt, télikabátot, esetleg bundát viselnek.

A régi csizmaviselet helyét — néhány vidéktől eltekintve — általánosan a cipő foglalta el. Ünneppon rendszerint magassarkú cipőt, a módosabbak lakk-vagy antilopbőr-cipőt viselnek, amelynek elmaradhatatlan tartozéka az átlátszó selyemharisnya gyakran még ott is, ahol népviseletet hordanak.

Ha a falusi divatot vizsgáljuk, látjuk, hogy az szorosan összefügg az önellátáson alapuló falusi gazdaságok megszűnésével, a háziipar, a szövés-fonás hanyatlásával és az ipari haladással. Mivel a földművesnép ruházati cikkei már régen nem maga állítja elő, hanem városokban szerzi be, illetve vásárokon, ahol olcsó gyári áruk, tömegcikké kaphatók, ruházata külsőségeiben, szabásában a városi divathoz közeledik, különösen a világháború és az 1920-as évek agrárkonjunktúrája óta. Így felváltották a maguk szötte, otthon készült ruhákat az anyagban, díszítésben egyszerűbb, a városi viselethez hasonló ruhák. A sablonos gyári áru kiszorította a népművészet gazdag ünnepi pompáját. Az elfogulatlan falukutatók pedig arról számolnak be, hogy sok helyen, ahol a népművészetet és népviseletet magánosok vagy idegenforgalmi szervek felkarolták, ott iparszerűen üzik és viselik.

A ruházati divat változása, amennyiben nyomon követhető, a jómódú gazdatársadalomból indult ki. Különösen szembeűnik ez, ha a forradalmak utáni első évek agrárkonjunktúrájának a paraszti életre gyakorolt hatását vizsgáljuk. Ez elsősorban a jómódú parasztcsaládok elvárosiasodásához vezetett, életmódban, öltözködésben stb. A többi földművesréteget sem hagyta érintetlenül ez a változás és utánzásra ösztökölte.

Ha a népviselet és a városias viselet árát összehasonlítjuk, látjuk, hogy a népviselet jóval drágább. Például a matyóasszony ünnepi öltözete 70—80 pengőbe kerül. A matyó menyasszony pedig csizmával együtt 120—130 pengő értékű ruhát visel. A bujági színpompás népviselet még költségesebb: a menyasszonyi ruha, amely 10—12 pliszírozott szoknyából, selyemzafkából, menyasszonyi fej díszből, csizmából áll, 180—200 pengőbe kerül. Egy szoknyához 8—10 méter anyag szükséges. A lányok itt is pompásabban, díszesebben öltöznek. A legszegényebb bujági leánynak is van 8—10 felső szoknyája, zafkája (blúz). Adatgyűjtésem szerint 7—900 pengőre tehető az az összeg, amelybe egy népviselettel öltöző leány ruhátára eladósorba jutásától férjhezmenetelig kerül. A jelenlegi súlyos gazdasági helyzetben ezt az összeget csak az elsőrendű életszükségletek rovására teremthetik elő.

Így érthető, ha falukutató munkámban a népviseletet elhagyó vidékeken a lelki beállítottság megváltozásán kívül a parasztok anyagi okokkal is érveltek a városias viselet mellett.

A materiális oksorozaton kívül — de azok befolyására is — szorosan összefügg az öltözködési szokások változása a parasztság szemléletének alakulásával is, amelynek a komplex látásmódtól az elkülönítő szemlélésig megtett hosszú útja sok diszharmonikus vonást mutat, az alakító tényezők erőszakos hatása következtében.

A régi népviselet és népművészet egy mély és ősi parasztkultúrából sarjadt ki. Most a paraszti élet és életformák változásával ez a kultúra is válságba jutott. Ennek egyik részletjelensége a népviselet átalakulása.

S ha ezek után kérdezzük, mi a népviselet és népművészet jövője?

Ne feledjük el, hogy a régi népművészet és népviselet egy nagyon is sötét, nyomasztó paraszti sors árnyékában nőtt ki, s hogy a paraszti társadalom a kívülről jövő hatásokat mindig a saját kulturális szellemének megfelelően alakította át. Ennek a folyamatnak mindig voltak hullámvázai, amelyek azonban a paraszti kultúra változatosságáról és fejlődőképességéről tesznek tanúságot. A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy amit egy nép elhagyott, azt nem lehet újra tanítani, annak visszaállítására, újra befogadására nem lehet kényszeríteni, mert nem tartozik többé hozzá a kultúra lényegéhez, amely új megjelenési formákat keres. A parasztságot tehát gazdaságilag, lelkieg és szellemileg kell erősíteni, s akkor ugyanaz az alaplélek, amely a múltban megteremtette sajátos nemzeti formáit, létrehozza és kialakítja a jövőben is az új népviseletet és népművészetet, mely bizonyára sokban más lesz, mint a múltban lévő, s az is, amelyet most akarnak nagy lelkesedéssel s a népi élet feltételeinek teljes félreismerésével új életre galvanizálni — sőt még a felsőbb osztályokba is átültetni.

BOROS MARGIT